

A magyar paraszt legszerényebb ábrázolója

(Tömörkény István emlékére)

HUSZONÖT ÉVE már, hogy Tömörkény István, a szegedi tanyák népének hűséges író-sáfárja, eltávozott az élők sorából. Egy negyed-évszázad nem nagy idő, mégis eléggé próbaköve egy író időtálló értékeinek. Tömörkény a parasztról ír, anélkül, hogy maga paraszti-származás lett volna és talán ez az oka, hogy annyira elbújt az alakjai mögé. Szerény maradt embernek is és írónak is, de épen ez a szerénysége a legjobb ajánlólevele. Úgy látszik becsületesebb dolognak tartotta, hogy inkább megismerje ezt a világot, mint hogy — néhány jellemző szín birtokában — mindjárt értelmezze is, a prófétai kinyilatkoztatás igényével. Tömörkény nem nőtt ki szervesen ebből a népből és földből és kívülről idehullott magként csak megkapaszkodni akar benne, de nem akarja a színeit, a szépségeit a maga értékeiként mutogatni. Nem lírikus és nem próféta, mint annyi paraszt-írónk, nem magából akarja kivetíteni ezt a világot, hanem kívülről akarja megközelíteni. A lírája legfeljebb csak annyi, hogy a paraszt életét végső életformaként is vállalná: nem akar több lenni a nép fiánál, a szegedi tanyák magyarjánál. Egyszerű ember maradt, egyszerű író, afféle földköstoló és mindvégig ennek az életnek a talajzeit kereste.

Ezt azért akartuk előrebecsátani, mert így akarjuk mindjárt előljáróban bizonyítani, mennyire mást kell keresnünk Tömörkény írói érdeklődése és stílusa mögött, mint a századeleji szokványos népieskedés mögött, még akkor is, ha esetleg ugyanazokban a hibákban kell elmarasztalnunk, mint kortársait. Bizonyos, hogy Tömörkény is inkább felfedezője volt ennek az életnek, mint kibeszélője (gondoljunk az emlékező paraszt-íróra, Mórára), és aprólékoskodó gyűjtögetése mögött mindig is ott érezzük az első észrebevésnek szinte gyermekes izgalmát, minden apróságon való elgyönyörködését. Az is bizonyos, hogy Tömörkény hűséges odaadással figyelő szeme is inkább a tipikus, a sokszor csak külsőségesen jellemzőt vette észre — ezek általában hibái az akkori népszemléletnek — de elmondhatjuk róla, hogy sohasem a témakeresés, az érdekesség hajhászás vágya sodorta annyira közel a nép életéhez, hanem a becsületes megismerni-akarási. Ép az a végtelenül tisztelőre méltó benne, hogy amit megismert belőle, nem dagasztotta mind-

járt témává. Nincs írónk, aki ennyi jellemző szín birtokában is annyira „nem-író“ maradt volna, mint épen Tömörkény.

Ép ez a magyarázata, hogy java erejét és idejét olyan írói apróságokra fordította, melyeket ma — sajátosabb, különösebb, líraibb és prófétaibb ízekkel a nyelvünkön — hajlandók volnánk egyszerűen néprajzi beszámolóknak elkönyvelni. Vajjon csak ezek voltak-e? Bizonyára sokan vannak úgy ezekkel a rajzokkal, mint a gazdag örökös a kevésbé csillogó holmival. Akár félre is dobna őket, de csak akkor venné észre, hogy kevésbé lehet el nélkülük, mint épen a fényesebb dolgok nélkül. Tömörkény a paraszti élet mögé oda rajzolta az alapot, a háttérrel, a környezet ezer jellemző színét, de mert úgy rajzolta meg, hogy a stílusát, a levegőjét, az atmoszféráját is meg tudta teremteni — ép ez a sajátosan és utánozhatatlanul írói benne — író marad még akkor is, mikor csak regisztrál és beszámol. A *hogyan* dönti el Tömörkény rajzainak az értékét és nem annyira a *mit*, noha a mit is nagyon érdekes. Sőt sokak szemében ép ez az érdekes, úgy, hogy Tömörkényben csak az etnográfust hajlandók értékelné, de ugyanakkor elmarasztalják benne az író.

És valóban, Tömörkény itt hozta meg a legnagyobb írói áldozatot, ezekben a sokat hánytorgatott rajzokban, sőt talán itt esett bele — akaratlanul is — azokba a hibákba, melyek a kor kíváncsiskodó, exotikumot szaglászó népieskedését annyira jellemezte. Formailag az előbb említett áldozathozatal abban nyilvánul meg, hogy a megfigyelt életet szinte állóképekké merevítette: ezekben a rajzokban alig van cselekmény, sokszor még beszéd se, legfeljebb egy-egy jól kihegyezett paraszti kijelentés erejéig. Az író nem születésében, formálódásában lesi meg ezt az életet, hanem kialakultságában nézi — nézegeti, a jellemző részletekben való elgyönyörködés nyilvánvaló kiapadhatatlanságával. Innen van, hogy a gulyásról, a csószról, cigányról, hajósnépről épolyan jellemző állóképeket fest, mint ahogy pontos adatfelsorolással ír a magvetés, kubikolás, tanyaverés, disznóölés és szüretelés, vagy — hogy még jellemzőbb dolgot mondjunk — az *úszőföltekinítés* és a *dugott bál* mivoltáról. Az író a népi élet alakjait és funkcióit annyira találóaknak és mindent megmutatóknak érzi, hogy sokszor az az érzésünk, megelégszik a helyszíni feltárással. De ép ez a cselekménytelenség, ez a pillanatnyi megnyilatkozásokhoz tapadó felszínen-maradás az oka, hogy ritkán kapunk valamit a paraszti élet szociális — társadalmi és egymásközi — feszültségeiről, vagy a nép emberének az elemi erőkkel való viaskodásáról, tehát legnagyobb emberi megpróbáltatásáról. A sűrűn ismétlődő rendőrbíróági tárgyalásokból elég sokszor villannak felénk a paraszt osztálygőgjének, vagy osztályserelmeinek lángjai és a konok szomszédi gyűlölködés tüzei, de csak megvillannak. Az író a ténynél marad, vagy önkéntelenül is az exotikum ízeit érezteti meg és így tereli el — bizonyára akaratlanul — a sötétebb fellegeket. Ezért adódik annyi tréfás helyzet és beszéd Tömörkény efféle képeiben, mintha csak érezné, hogy a cselekménytelenséget, a mozdulatlanságot így kell enyhítenie. Így egy helyen arról ír, hogy a tanyai paraszt a halottjait tiltott földbe dugdossa, mert hát a temető messze is van, meg fizetni is kell érte. Itt bizony csikorogna valami a mélyben — a szociális és vallási elva-

dultság, vagy elvaditottság — de az író azzal, hogy Mihály bácsival tömjént rakat a pipára („ennyi mégis jár egy köröszteny léleknek és az asszonyok is ettől fakadnak riva”), ennek a pogány temetésnek is megadja a békítő fordulatot. Más helyen a telepesekről ír, a magyarság névtelen hőseiről. A kép sötét, de szinte jó, hogy áll! Mert ha ezek a rogyásig kubikoló, sokgyermekes, templomtól, iskolától elvadult emberek megindulnának, lehetetlen volna az írónak is csak a bemutatásnál maradnia. A csavargók, boglyalakók nyomorúságáról is ír, sőt itt kapjuk az író egyetlen sötétben ítéltkező mondatát (... a társadalom inkább épít cifra istállókat telivér lovak számára, mint dologházat lelkes állatok számára), de ez a tartózkodó óvatossággal elének vetített pillanatfelvétel csak halvány árnykép azok mögött a derültebb és könnyebb levegőjű darabok mögött, melyekben bor mellett évődnek egymással a tanyai magyarok, vagy — ízes szóval — a világ sok furcsa dolgaról elmélkednek.

EZ A NÉPRAJZI ADATOKBAN és táji jellegzetességekben annyira gazdag képsorozat nem lenne teljes, ha nem emlékeznénk meg arról, mit lát meg az író a tanyavilág fája — állatja mögött. Tömörkény nem lírai természet, nem érez bele a dolgokba semmit, de természetesen kell találnunk, hogy éppen a fűzfáról írt feltűnő érzelmi melegséggel, a pocsolyás-homokos világnak erről az igénytelen, de elpusztíthatatlan őrállójáról. Makacs hűséggel strázsálja ezt az alig mozduló világot, maga is alig mozdulva. Kopott és megtépett jelentéktelenségével mégis mennyire tökéletes jelképe ennek a görcsösen megkapaszkodó, szívós tanyai életnek. A vihar nem tudja elkapni, mert ahhoz kicsi, de a víz sem tudja megölni, mert éppen a nedvességet gyűjti a szárazabb napokra. Mégél — ezt mondhatjuk csak róla — mindig csak valahogy és éppenhogy, de mégél. Vajjon nem beszédes jelképezője a paraszti életnek?

Nagyjában így tartottuk szükségesnek, hogy lepergessük Tömörkény állóképsorozatát. De mert már előljáróban hangsúlyoztuk, hogy nem annyira a mit, mint inkább a hogyan a fontos, újra rá kell mutatnunk az író stílusának egyedülálló sajátosságaira. Elismerjük, hogy az így bemutatott élet eléggé mozdulatlan és az író valóban inkább képet ad róla, de nem mutatja be alakulásában, mégis azt gondoljuk, hogy ez a — sokszor csak látszólagos — mozdulatlanság is ennek az életnek a stílusához tartozik. A paraszti élet lényegében kollektív életforma és az egyforma beszéd és viselkedés, az egyforma sorsalakulások valahogy tényleg mozdulatlaná, körülhatárolttá, bizonyos ősi, elemi formákban megnyilatkozóvá teszik, annyira, hogy az író a felszíni bemutatkozással lényegében is bemutatottnak gondolhatja. Nem állítjuk, hogy így van — a mélyebb gyökerű paraszt-írók másképp is tudhatják — de Tömörkénynek is igaza van, mikor azt érezteti meg velünk, hogy bizony sok van ebben az életben a fűzfa makacsul kapaszkodó szívósságából, egyszínűségéből, problémátlanosságából. A paraszt tulajdonképpen sohasem ér rá olyan nagyindulatú cselekvésekre, mint amilyeneket a Tömörkényről kevésbé óvatossággal naturalistáink fognak rá. Kismozdulású élet ez: ez a természetes megnyilvánulási módja — még akkor is, ha szertelen indulatok fűtik és Tömörkény stílusa éppen azért atmo-

szféra-teremtő stílus, mert pontosan olyannak érezzük mögötte ezt az életet, amilyen: kevésbbé lírainak, azaz mindenestül és szenvedélyesen megmutatkozóknak, és még kevésbbé tragikusnak, azaz mindent felforgató cselekvésekben kirobbanónak. Talán ezt az igazságot érezte meg Juhász Gyula is, mikor Tömörkényről szóló életrajzi megemlékezésében azt írja, hogy írónk „nem novellázik . . . , hanem beszél“. Igen, Tömörkény csak beszél, de pontosan ennek a világnak a kifejezőmódján. Csak beszél, de szavai mögött épúgy megérezzük ennek az életnek a ritmusát, mint a pusztai szél zsongásában a messzi tanyák — messzi életek — alig mozduló és mégis mindenestül mozduló életét.

Ne felejtjük el tehát, hogy Tömörkény nemcsak anyagában mutatta be a paraszti életet, hanem a stílusát is vissza tudta adni. Stílusateremtő író volt: ép ez az egyszeri benne, az a soha nem volt és soha vissza nem térő valami, ami mindig az igazi írótt jellemzi. De ahogy stílus helyett inkább etnográfiaírt szeretnek vele kapcsolatban emlegetni, alakbemutatásaiban is inkább a furcsát, a mulatatót nézik, mint a lélektanilag mélyebben jellemzőt. Ennek oka természetesen abban keresendő, hogy a nép életét általában szeretik: kontraszt-jelenségnek felfogni és a városi ember életformájához mérni. A szemetszűrőt és rikitőt keresik benne, illetve ezt veszik csak észre és ezért van, hogy Tömörkénynek is ilyen kontraszt-figuráját, a városba szabadult Halbőr Förgeteg Jánost emlegetik és ismerik leginkább.

És valóban, ez a Halbőr Förgeteg János, éppen azért, mert Halbőr is, meg Förgeteg is (legjobb duplán mérni a rikitőt!), a városban való pusztta megjelenésével is vihart kavart maga körül. Pedig alig csinál mást, csak megjelenik, esetleg alkudozik, vagy a rendőrbíróval huzakodik, némi nehezen fizetődő bírságpénzek miatt. Mindenkinek feltűnik így, de talán senkinek sem tűnik fel, mennyire passzív figura, hiszen cselekvése csak annyi, hogy van, hogy más, mint azok az emberek, akik közé beszabadult.

És mégis, ha jól kögéje nézünk a mi Förgeteg Jánosunknak, a subáján, pipáján és agyafúrtságán kívül mást is fogunk benne lelteni. Szó sincs róla, parádés látvány, mikor Halbőr például subát vásárol, és sógorral-komával vérig bosszantja a kereskedőt. Elvből alkudozik, nem éppen fösvénységből, hiszen a végén rendszerint göggel löki oda a vitatott különbözetet, de nem szabad azt gondolnunk, hogy itt — az író jóvoltából — afféle mutatós virtuskodásról van csak szó. Bizonyos, hogy a paraszt lenézi az „árulós“ embert, és sajnálja tőle a garast, mert nem becsüli a munkáját. Mégis, itt életformák ütköznek össze, és mélyebb erők dolgoznak: a viaskodásra, küzködésre szorított parasztnak szinte kollektív lelki megnyilvánulása, hogy résen van és nem enged, még akkor sem, ha nincs sok értelme a makacskodásának.

TÖMÖRKÉNY SOKSZOR MUTATJA be úgy a parasztot, hogy szeret kötődni, huzakodni az úrfélével, szereti kijátszani a törvényt és még jobban szeret az adózó-polgár voltára hivatkozni. De éppen azért, mert sokszor teszi, azt a gondolatot kelti bennünk, hogy ez a virtuskodó, gögös és szívós ellenkezés szinte az egyetlen szociális

kapcsolata a rajta kívüli világgal. Lehet, hogy ezek a képek itt-ott már klisészerűen ismétlődnek, de Tömörkény sohasem a mutogatás kedvéért tér vissza hozzájuk, hanem mert csálhatatlan ösztönnel megérzi, hogy a paraszti léleknek valamilyen lényeges megnyilatkozásáról van itt szó.

Meg is találja — helyesebben mélyebben talál rá — mihelyt a parasztot kiemeli a városból és a maga természetes életkörülményei közé helyezi vissza. Milyen mélyről fakadó, más értelmű virtuskodás például a Török Mihály kormányosé. Nem hagyja ott jégbeszorult hajóját, szinte konokul és érzéktelenül erős a hiábavalónak látó reménykedésében. De amit vállalt, állja is, akár a halál árán. Pedig otthon csak azzal fogadják, hogy „no, meggyűtt kend?”. A „Táncrahúzás” legényeit is feszíti a hetyke indulat: egymás közt, egymásfelé a leggőgösebbek. De más súlya van itt az indulatnak — szónak, mozdulatnak — mint Halbör Förgeteg városi okvetetlenkedésének! A legények legdaliásabbja egyszerre három leánynak is int — a táncrakérés tanyai, virtuosos mozdulatával. De csak eggyel táncolhat egyszerre és ahogy a megcsúfolt, szégyenbe maradt leány bátyja elbánik a hívalkodóval, az valóban drámai és íróilag tökéletesen megmutatott. Egy fiatal gazda, anyja biztatására, elzavarja kényeskedő feleségét. De hát a menyecske juhász-gazda leánya és úgy gondolja, jár neki a kényelmeskedés. Hazaszalad az apjához és az öreg persze felhorkan. Nekigyürkőzik az útnak és megharcol a vejével, tempósan, okos, öreges göggel. Nagyszerű jelenet! De talán a „Dugott bál” legényeiből tör ki legmélyebbről a virtuskodás, amikor bicskára kapnak. Egészen maguk közt vannak és természetes, hogy ezzel az ősi, szinte eposzi formával próbálgatják egymás erejét.

Így jut Tömörkény is azonnal közelebb a paraszti lélekhez, mihelyt természetes emberi és szociális helyzetében nézi. Ha a paraszt csak kontraszt-figura, szóval ha a városban virtuskodik csak, másféle emberek felé, a virtuskodás lényegében: védekezés, ösztönös ellenkezés és gyanakvó résenlevés. De otthon, egymásközt, mindennapi munkájában, a virtuskodás valahogy világnézeti értelmű magamutatás: hitet-tevés arról, hogyan látja az életet és hogyan akarja megoldani a maga erkölcsi kérdéseit. Tömörkény akkor talál rá a paraszti virtuskodás igazi értelmére, mikor valóban néprajzi salangok nélkül látja, pusztá emberi formájában. Jellemző bizonyítéka ennek az a rajza, melyet a „Förgeteg János, mint közérő” c. kötetében kapunk a kubikosokról. A kubikos a legcsábítóbb néprajzi figura — de itt sokkal többet kapunk róla alkalmi néprajznál. Dolgozni látjuk — nem kötődni, alkudozni, bírságot fizetni, vagy úgy, hogy bor mellett megpiszkálja a maga paraszti eszével a világ (értsd: az urak) dolgait. Itt dolgozik és ez a legtermészetesebb életfunkciója. De ha jól megnézed, meg kell értened, hogy nem robotból csinálja, amit csinál, hanem hivatásból, mely rangot ad: egy földhöz kötött fajta életformáját hordozza. Tudja — tudnia, éreznie kell — hogy sorshordozó és ha sokszor kemény és lenéző is, joggal az, mert a világ legnehezebb munkájába kell beleölnie feszülő izmainak erejét.

A PARASZT virtuskodásának végső oka, hogy magános lélek, életteremtő és sorshordozó. Magányának valódi értelme az, hogy csak maga segíthet magán, a földdel, esővel, vízzel, rossz idővel örökre csak magára maradva, a maga erejére hagyatkozva fog birkózni. A paraszt tudja, hogy maga van — tudja, hogy ez a sorsa és ez nem is fog változni sohasem. Érthető tehát, hogy gőgös: mindig a legmagányosabb emberek a leggőgösebbek. De nem jajgat a magánya miatt, hanem birkozik ezzel a magánnyal — egészen napáldozatig. Talán nem véletlen, hogy Tömörkény egyik legszebb, legmélyebb képe épen arról szól, hogy búcsúzkodik a paraszt az élettől. A végső birkózás ez: „öreg ember napáldozatja“. Élete már csak elkészülődés, („íjen vén embőr röttentő halandó“), társai, értői már csak a gyermek (onokája) és az állatok: Hattyu, a házörző és Matykó, a vén varjú. Az öreg ott ül az eperfa alatt és hirtelen száraz gally esik a lába elé. „Te is legyüttél?“ Mennyi bölcs megadás és tudomásulvétel van ebben a megjegyzésben: egy kemény paraszti élet elhaladását, maga-megadását érezzük a súlyosan egyszerű szavak mögött. De a paraszt virtusa — birkózni akarása — legyőzhetetlen: a halálra készülő öreg a lehullott gallyból faragcsálni kezd valamit az unokájának. Ez a virtus lelki szépsége: nem magát, hanem az ezután élő, az öröme áhítozót nézi.

Epen itt dől el, ezekben a drámai feszültségű képekben, hogy az író — legyőzve a maga csak megmutató, jelenséghez, funkcióhoz tapadó stílusát — mennyire a paraszti lélek és életforma lényegéig tudott eljutni. Nagy író rejlett benne, de mert inkább akart igaz lenni, mint érdekes, azokban a képeiben is, melyekben a helyzetlélektani feszültsége szinte akarata ellenére kiragadja a leíró, rögzítő, gyűjtögető szemlélődéséből, megmutató eszközei továbbra is egyszerűek, igénytelenek maradnak. Ezt érthetőbben úgy mondhatnánk el, hogy vannak ugyan „nagy témái“ de soha sincsenek nagy szavai, úgynevezett nagy jelenetei. És mégis — és ezért nagy író — igénytelen szavai mögött is robbanóan telítettnek, megdöbbentőnek, néha szinte már baljóslatúnak érezzük a lélektani helyzetet, mint a gátak mögött a megáradt víz morajló kavargását. Realista író, de — noha egészen közel állt ehhez az élethez — semmi sincs benne a paraszti élet későbbi — vagy akár mai — megimádóinak elfogultságából. A hűséges sáfarkodás, a féltett javakkal való szerető gazdálkodás adathalmazába vitte ugyan bele, de semmiféle profetikus túlzásba, propagandisztikus agyonábrázolásba. Epen itt tanulhatnak tőle — és ez Tömörkény legmaibb időszerűsége — akik a paraszti életbe mindig beleérik azt, amit ki szeretnének olvasni belőle. Nem vitatjuk most, hogy a paraszt életét jobban ismerjük-e ma, mint ahogy Tömörkény ismerte, csak azt állítjuk, hogy írói eljárása még ma is példaadó lehetne: a megismerés fontosabb — és becsületesebb is — mint a feltételezés. Tömörkény valóban csak megfigyelője, hűséges számadó-gazdája volt ennek az életnek és talán épen azért, mert — gyűjtögető szenvedélyében — túlságos közel ment hozzá, igazi perspektíváját nem mindig tudta felmérni. Számadói realizmusában a nép valóban nem nőhetett meg azzá, amivé megnőtt Ady víziójában: a mindig másokért vérző, másoknak arató magyarság jelképezőjévé. Bizonyos, hogy akiknek a szemében — Ady óta

és az ő hatására — a népi élet metafizikai értelmű életforma, túlságosan óvatosnak, kisigényűnek és rövidlátónak fogják Tömörkényt ítélni. Igaz, nincs benne semmi hajlam a szimbolikus értelmezésre és nincs semmi kedve az elnagyoláshoz, a sejtetéshez: ezek az emberek nem voltak a szemében többek az élet kubikos napszámosainál. De ép ez az erejük: ezért tudtak eddig is megmaradni. A szimbolikus látás megszállottjai a nép nevében általában csak ítélkezni, vagy temetkezni tudnak. Tömörkény — egyszerűbben, fantáziátlanabban — csak az élni akaró parasztot látta meg. Élni, megélni — valahogy, akárhogy — ez a paraszt igazi ereje. És ne higyjük, hogy ezzel leszálítja ezt az életet! Ellenkezőleg! Épen abban van a paraszt hallatlan életereje, hogy a fűszálban is meg tud kapaszkodni és ha ma zöldet lát — zsendülő, újígertű életet — megint elülről kezdi, amibe tegnap már belefáradt. A paraszt élete nem lázadás és temetkezés, hanem birkózás: csak épen annyija legyen, hogy érdeemes legyen — vagy egyáltalában lehetséges legyen — birkóznia. Kemény és kisörömmű élet ez, de ámbátor ilyen, mégis éljük — ez Tömörkény parasztjainak hitvallása.

De ahogy a paraszt nem szociális áldozat csak, nem is dúvadja a nyers élni-akarásnak. Zola óta ez a másik paraszt-klisé, de a maga szemével nézdelődő Tömörkény itt sem látott többet, mint amit — láthatott. Tömörkény egyetlen jelzővel sem állítja, hogy a parasztban „zeng a világ“, hogy épen benne liheg a legforróbban az egyetemes élet. A paraszt nem érne rá dolgozni, ha újjongania kellene, valami magasabb élet-akarat parancsából, az egyetemes élet legjellegzetesebb ösztönképleteként, habzsoló, pusztító, élvező falánksággal, az élet-dzsungel legerőszakosabb vadjaként. Talán ezért is van, hogy Tömörkény alig ír a paraszt ösztön-életéről, bizonyára azért, mert érzi, hogy a nép fia nem ér rá az életnek a „zengő, újjongó“ elkotyavetyélésére. Bizonyítékul elég egyetlen példára hivatkoznunk. „Megy a hajó lefelé“, a város alól van visszatérőben. Jórészt asszonyép utazik rajta, sepegő, rózsafűzért pörgető öregek — de akad köztük fiatal is, bokorugró szoknyában, bujtogató, hamis tűzzel a szemében. Most is legényt kísért, hiába ölik a nézésükkel az öregek. Hirtelen kiáltás hallatszik, valaki látni vélte, hogy a víz felvetette Vér Tecát. Talán ép reggel ölte magát a vízbe, a hamis menyecske, meg a megtántorodott legény miatt. Döbbszent csend és hamar kész az asszonyok ítélkezése: a csábító menyecskének kotródnia kell a hajóról, még jóval a megérkezés előtt.

A lengyel Reymont is így csinálja ezt nóbeldíjas regényében, a „Parasztok“-ban: a henye, cifrálkodó, „öncélú“ szerelemnek pusztulnia kell, a paraszti élet erősebb erők kormányozta sodra kivetí magából, mint a rohanó víz a part szélére a tajtékot. Tömörkény egészséges ösztönét nem vitte lépre itt sem a paraszt érzelmi életének darabossága, nyersesége, ösztönössége. Nem csinált itt sem bálványt belőle: sem a virtusát, sem a vérét nem pazaroltatja vele feleslegesen, hanem meghagyja birkózó, önkéntelenül is harmóniát teremtő szerepében.

Ezért gondoljuk, hogy Tömörkény valódi értékei ma már műfaj fölöttiek. Nem fontos már, hogy aprólékoskodó realista és kisigényű rajzolgatója a nép életének, csak az a fontos, hogy bizony-

ságot tett népünk hallatlan életereje mellett. A korabeli kritika tartózkodó ridegsége és kicsinylő vállveregetése ép ezt nem vette benne észre, mert nem is értette és nem is becsülte ezt az életet. A népies írótól csillogó népviseleti holmit várt és Tömörkény hűséges adathalmazása mögött nem vette észre, mennyire félti és mennyire éli is ezt az életet.

Tömörkényt ma is csak az fogja igazán szeretni, aki nem az alkalmi átutazó unalmával olvassa — úgy, mintha egy néprajzi múzeum halott figurái közt járkálna — hanem aki félti és becsüli is azt az életet, melyet bemutatott. Hűséges vezető és hallatlanul szerény: nincsenek parancsoló, zsarnoki szavai, nem akar sem forró lírával, sem látnoki értelmezéssel előre levenni a lábadról. Csak számadó gazdája ennek az életnek és soha sem akar többet mondani, mint ezt: nézd, én így láttam és így adtam számot róla. Nem állok utadba a proféciámmal, inkább elindítlak téged is a keresés, a tovább keresés, az igazság keresésének útjára.

Igen, Tömörkény az igazságot szolgálta, egyszerűen, hangoskodás nélkül, de soha nem fogyatkozó becsületességgel. Ezért akaruk mi is — az emlékezés melegével a szívünkben is — az igazság mérlegére helyezni, mert az immár huszonöt éve halott Tömörkényt az igazság mérlegén is — halhatatlannak találjuk.

VAJTAI ISTVÁN

Délvidék kikötője

E SZÓ, KIKÖTŐ, tulajdonképen sokkal tágabb értelmű meghatározás és sokkal többet mond, mint amennyit általában jelent a nagyközönség, de különösen éppen a magyar közvélemény előtt.

A kikötő nem csupán olyan folyam- vagy tengerpart mellett létesített védett hely, ahol a hajók menedék vagy áruakadás céljából kikötnek, illetve ki- és behajóznak, hanem a közlekedési és gazdasági létesítményeknek összefüggő és egymást kiszolgáló sorozata.

Azok a kikötők, amelyeknek földrajzi helyzete különösen kedvező, mindig erős fejlődésnek kikristályosodási pontjai voltak. Az ilyen kedvező földrajzi fekvésű helyek közé tartoznak azok a pontok, amelyek vagy összekötő kapcsok különböző gazdasági jellegű földrészek között, vagy pedig kiinduló állomáshelyei egy nagy gazdasági háttérrel rendelkező országrésznek.

A kikötőknek városfejlesztő hatásuk volt, vagyis azt mondhatjuk, hogy egy jófekvésű kikötő forgalmának fejlődése és fellendülése arányában egyre inkább épült ki a kikötőt körülvevő város. A kikötő városfejlesztő hatását az ott folyó munkák sokneműsége hozza magával. Így lett naggyá Hamburg vagy Rotterdam. A nagyobb kikötők ugyanis nemcsak egyszerű áru le- vagy feladóhelyek, hanem az áruk egyszerű továbbításán kívül a szállítmányok raktározását, kezelését, átcsomagolását, szerelését is végzik. A legtöbb nagy kikötőben különleges gabonatarházak, mag- és hüvelyes-tisztító berendezések vannak, tehát már a kikötőben végzik el az